

**АМЕРИКАНСКАТА “РЕКОНКВИСТА” НА ЕДИН
БЪЛГАРСКИ РОД**
*От Ню Джърси до Тракия и Македония с
посредничеството на Стара Загора*
Карл Гюрчев търси своите деди
Иван Матев (Стара Загора)

Носталгията – това непреодолимо, изпепеляващо чувство! Тежко томува, който е обречен да носи в своята гръд доживотна тъга по родината. Разлъката с бащино огнище, прераснала в съзнание за невъзвратимост – тази драма дълбоко се е загнездила и у българските икономически емигранти в Америка. Нашите сънародници, преселили се отвъд Океана в началото на века и в периода на националните катастрофи около Първата световна война, обаче в мнозинството си остават родолюбци. Макар и вече натурализирани американци, тези хора и техните потомци са патриоти – знаят и вярват, че са българи! И наблюдаваме странно явление: всяко следващо поколение българи, родени в САЩ, е все повече американизирано, но по силата на един – заложен още в недрата на новопокръстена Княз Борисова България – историко-психологически атавизъм, българските етнически корени в Америка не съхнат. Напротив, никнат нови български кълнове, тръгват от Новия континент нови “паисиевци”, за да дирят деди и фамилии, с тяхната помощ преоткриваме епични събития.

За такова американско отвоюване на националния ни дух, за родолюбивия повик на Карл Гюрчев от град Колингсууд в щата Ню Джърси, свързал чрез своите двадесетгодишни проучвания два революционни български рода от македонските и тракийските земи на родината с новата история на САЩ, ще разкажем.

Кой е Карл Гюрчев? Логично е с този въпрос да започнем.

Карл Гюрчев доживя 86-годишна възраст – почина през пролетта на 1999 година.

Роден и израснал в Съединените щати, в семейство на българиемигранти, той е бивш работник в областта на модерната ти-

пография, фотограф-художник, преподавател по фотоизкуство в щатски колеж. Последните десетилетия той прекара в Колингсууд – щата Ню Джърси, където бе и погребан...

Карл Гюрчев бе интелигентен, излъчващ славянска топлина човек. Интересуваше се живо от българската история, духовност и култура, познаваше отлично географията и етнопсихиката на страната ни, посещавал е почти всички “огнища на родолюбие-то”. По собствен почин научава и български език, а след пенсионирането си решава да издири произхода на своите родители, да се приобщи към родовете си корени. В този смисъл Карл Гюрчев е единственият известен до края на XX век американец, осъществил в такъв крупен мащаб отвоюване на своето българско потекло. С тази цел той посещава многократно България и открива свои роднини в София, Пловдив, Стара Загора, Самоков, Кюстендил, Габрово, Бургас... През септември и октомври 1994 година Карл Гюрчев бе отново (и за последен път) в Стара Загора...

Тежка е задачата. Устремен към своята цел, Карл Гюрчев се сблъсква с немалко трудности – миграцията, политико-географските промени, етно-психологическите и държавни трансформации на Балканите. Но истината все пак изплува, изсмуква я от недра на времето якият български корен на “емигранта”. В този рейд през историята Карл обаче не е сам. От Съединените щати морално го подкрепят неговите двама братя – покойните вече Едуард и Виктор, завършили навремето в Харвард висши науки, а и двете му сестри-близначки, едната от които се казва Маги. Но България – по категоричните признания на Карл Гюрчев – е неговата същинска опора!

Дядото на Карл по бащина линия е Александър Белев Гюрчев от Самоков, взел дейно участие в националноосвободителните борби, водач на руската армия в Рило-пиринския край по време на Руско-турската война 1877 – 1878 година, убит заради това по-сетне от турците като отмъщение. Мария – бабата на Карл по баща е също от възрожденски революционен род – Сечанови, чиито представители са и ктитори. Нейният брат, пастор Иван Сечанов (1854 – 1928 г.) е виден просветител и мисионер, свързан с Цариград и Роберт колеж. Той е строител и на пловдивската протестантска църква на “Сахат тепе” – факт, преосмислен и доказан от Карл Гюрчев, регистриран с възпоменателна плоча и върху

фасадата на храма. Един от самоковските деди на Карл е строител и на новата българска книжнина – Христодул Сичан-Николов Костович, който в дългите си митарства из българско, маджарско, влашко и Цариград навред разнася новобългарската просвета, обогатявайки и българщината с европейското знание. Особено важен е престоят на Христодул Сичан-Николов в Будапеща и Цариград, и най-вече в Цариград през 50-те години на XIX век, където в съавторство с Петко Рачов Славейков, той подпомага превода на Библията на български език.

Бащата на Карл, Васил Александров Гюрчев остава сирак още ненавършил девет години. В Самоков го главили за обушарски чирак, а по-сетне той се сдобива с малък магазин в Пловдив. Търговията на Бунарджика обаче не му потръгнала и през 1906 година Васил Гюрчев заминава за Америка, където в град Камден, щата Ню Йорк, се бил вече установил неговият брат, чичото на Карл, Христо Александров Гюрчев. Карл Гюрчев е убеден, че за идването на двамата братя Васил и Христо Гюрчеви в Америка голяма роля изиграла агитацията на мисионерското протестантско училище в Самоков, обстоятелство, което в друга посока също е свързано с родословието на Карл Гюрчев.

Показателна – и в национален контекст – обаче е съдбата на Карл Гюрчевия род по майчина линия. Майката на Карл, Еленка Кирова (родена през последната четвърт на миналия век в Пловдив) имала двама братя, работещи в Америка. При едно нейно гостуване там, тя се запознава с Васил Гюрчев, който бил съдружник на нейните братя. И така през 1907 година бъдещите родители на Карл се венчали в Ню Йорк, а от този паметен ден в албума на Карл Гюрчев е запазена свидна снимка.

Карл съхранява и друга фотография от онова време. Неговата майка Еленка Кирова се е снимала със семейството си непосредствено преди да отпътува за Америка. Снимката е направена в Пловдив, където фамилията Кирова се е преселила от Стара Загора през 80-те години на миналия век. (А фамилията Кирова се установява в Пловдив, след като новите следосвобожденски чорбаджии на Стара Загора злоупотребили коварно с наследството на загиналия за освобождението именно на Стара Загора свой съгражданин Момчил Треньов, оставяйки невръстните му сираци – и деца, и внуци – без всякакви средства за препитание, без покрив

дори!) Та тук – на снимката освен бабата на Карл, са и другите три по-малки сетри на Еленка: Мария, Дора и Донка, последната от които е свързана – чрез брака ѝ с Константин – с д-р Кръстьо Кръстев (1866-1919 г.), стълбът на кръга “Мисъл”. (След смъртта на нейния съпруг Константин, макар и материално затруднена, Донка – тази издънка на македонския Тренъовски и старозагорския Стаюовски родове – не продала нито една вещ от огромното литературно наследство на д-р Кръстев, тя съхранила до края на дните си непокътната библиотеката на идеолога и философа на модерното българско изкуство.)

Но историята не свършва до тук. Бабата на Карл по майчина линия се казвала Радка Момчилова – Кирова. Баща ѝ Момчил Тренъов е бунтовник, дошъл от Янина в Стара Загора. Тя е родена в Стара Загора, а нейният вуйчо е националреволюционерът Димчо Стаев, един от организаторите и ръководителите на Старозагорското въстание през 1875 година. Димчо Стаев познавал добре Васил Левски, бил верен съратник на местните революционери Кольо Ганчев, братя Жекови, Христо Шиваров, поп Минчо Кънчев от Арабаджиево – авторът на “Видрица”, помагал и на дошлите в старозагорско апостоли Георги Икономов, Стефан Стамболов, Захари Стоянов. Съдейки от бележките на Христо Шиваров – секретар-деловодител на Старозагорския революционен комитет, “Димчо Стаев, начело на въстаниците от западните села, трябвало да се установи в покрайнините на Стара Загора – около чирпанското шосе”. По други сведения, той взел в четата си и бойци от Джамбазито (сега Калояновец), и Михайлово – села, разположени югозападно от Стара Загора, там, където се намирили имотите на неговия баща. Разбрал обаче, че въстанието в Стара Загора е провалено, Димчо Стаев решил да не “прави курбан хората си” и ги разпуснал...

Неуспехът на Старозагорското въстание от 1875 година и последвалите арести отвеждат Димчо Стаев в Одрин, където той е осъден на доживотен затвор. Но след избухването на Априлското въстание през следваща 1876 година, турският военен съд ревирирал и утежнил по-раншните си присъди по старозагорските събития, като налага смъртни наказания за седем затворници, включително и за Димчо Стаев. Димчо Стаев и Стефан Чифудов били обесени в Одрин, Кольо Ганчев и Господин Михайловски обеси-

ли в Стара Загора, Кольо Райнов – в Пловдив, Руси Аргов – в Пазарджик, а Христо Кундуржията – в Чирпан. Всички екзекуции били изпълнени публично на площадите – за назидание и сплашване на местното българско население.

Ценен помощник в издирванията на Карл Гюрчев е Борис Динов от София, немски възпитаник – учил инженерство през 30-те години в Германия, когото Карл по собствен път открива като свой втори братовчед по майчина родова линия. От спомените на инж. Борис Динов, събрани по молба на Карл Гюрчев, става ясно, че техен общ праядо бил Момчил Тренъв, родом от Янина – някога чисто български град в Македония. Подгонен от гърци или турци, а може би и от двете страни заради своите революционни български и противофанариотски убеждения, Момчил Тренъв избягва чак в Стара Загора. Там се оженва за дъщерята на дядо Стаю – Донка, сестра на Димчо Стаев.

Момчил Тренъв бил предприемчив и честен стопанин и бързо спечелил влияние в Стара Загора, станал глава на местния еснаф. Той бил и добър търговец – имал три магазина: манифактура, бакалия и кафене – долепени един до друг. Негов пръв помощник бил най-малкият брат на Димчо Стаев, а го избрали и за касиер на революционния комитет, подготвящ Старозагорското въстание. По-късно, на 18/31 юли 1877 година, в кървавите боеве за Стара Загора по време на Руско-турската освободителна война, Момчил Тренъв предвидливо заровил комитетските пари в своето лозе и се включил в четата на дядо Стаю, съставена от синове, зетьове, племенници и други роднини на стареца – общо осемнадесет души. Те всички отстояли клетвата пред дядо Стаю – загинали с оръжие в ръка край Стара Загора за свободата на България.

Каква е била ролята на Димчо Стаев в революционния комитет на Старозагорското въстание? Твърде малко е писано по този въпрос, а и спомените на съвременниците са оскъдни. Според Карл Гюрчев, фактът, че Димчо Стаев е един от седемте обесени въстанически водачи говори красноречиво за отговорното положение, което той заемал в революционната организация. “Мисля, че Димчо Стаев осъществявал връзката с останалите комитети в страната и Влашко – споделя Карл Гюрчев и обобщава – а най-важната оценка за величината на делото му са дали турците, като

го осъдили на смърт”.

В този смисъл показателни са спомените на Тодора Момчилова, другата дъщеря на Момчил Тренъов, записани от инж. Борис Динов, братовчедът на Карл Гюрчев. Ще цитирам дословно и писмото на Борис Динов по повод едно мое запитване:

“На въпросите, които ми задавате, ще отговоря доколкото зная и съм запомнил от баба Тодора. Но, ако Карл дойде отново в България, ще имате пълния отговор на всичко, което Ви интересува.

...Всъщност баба Тодора ми разказваше, че нейната баба – жената на дядо Стаю ѝ слагала в гърба, под дрехите, някакви тайни книжа, след това отивали на гости у даскал Кольо Ганчев, където ги изваждали от гърба ѝ.”

Явно, целият дядо Стаюв род бил въввлечен в революционната организация по Старозагорското въстание – от мало до голямо...

Каква удивителна родолюбива реакция е възбудил починът на Карл Гюрчев! В едно свое писмо например той разсъждава защо Димчо Стаев е бил обесен в Одрин, след като е роден в Стара Загора? И реторичният му въпрос добива съвсем логичен отговор в ответното писмо на Борис Динов до друга тяхна втора братовчедка – Ана Кожухарова-Чехларова от Стара Загора:

“Тъй като седемте екзекуции са имали за цел да сплашат българското население, а Одрин и Одринско по това време били населени от значителни български маси, то Димчо Стаев и Стефан Чифудов били обесени в Одрин публично за да бъдат сплашени и одринските българи, чиито духове били вече раздвижени.”

Идеята на Карл Гюрчев да събира спомени и документи за своя български род и търсенето на нови факти около старозагорските събития през 1875 и 1877 година не са самоцелно занимание. Родовофамилните прицели на Карл Гюрчев постепенно добиват по-обща измерения, разгръщат се в една почти национална панорама. И въпреки това конкретният, личният човешки елемент в тях е твърде значим от нравствено, а и от народопсихологическо естество. Нима може да бъде забравен покъртителният разказ, който и до днес потомците на дядо Стаю предават от баща на син!

Шест месеца след екзекуцията на Димчо Стаев от Одрин в Стара Загора пристигнал пеша един престарял свещеник. Той

се явил пред дядо Стаю – носил джобния часовник на Димчо – и казал:

“Аз изповядах Димчо преди смъртта му. Той ми даде часовника си, за да мога да потвърдя истината на това, което говоря. Последната му молба беше да посоча гроба му на неговия баща. Затова съм дошъл.”

Малко време след това, когато свещеникът отдъхнал от дългия път, дядо Стаю стегнал каручката си и съпроводен от вестителя отишъл да посети гроба на своя син. Вероятно там – в Одрин, върху гроба на Димчо, той се е заклел да продължи делото му, защото целият негов род загинал в боя за Стара Загора.

А и самото описание на боя при Стара Загора през юли 1877 година, когато почти целия старозагорски род Треньови бил унищожен от ужасното клане и опожаряването, на които Сюлейман паша подложил града, едва ли би се възкресило в родовата памет на оцелелите дядо Стаюви потомци без американската намеса на Карл Гюрчев, без неговата духовна “реконкиста”.

Искушавам се да цитирам и друго писмо от инж. Борис Динов до старозагорката Анна Чехларова:

“Скъпа братовчедке,

С чувството на гордост пред славата на предците и преклонение пред тяхната саможертва за отстояване на българщината приемам думите Ви, в които пламти ентузиазъм на Карл, събуден в него по неznайни пътища. Че ние малко знаем за миналото на дядовците не е чудно, но чудното е, че Карл ни събуди и ни показа истината за героичното, за българското у самите нас.”

В същност тези откровени и сърцати думи на инж. Борис Динов се доказват и от думите на дъщерите на Момчил Треньов: Дора и Ана, които Карл Гюрчев и Борис Динов са посещавали в Бургас и Стара Загора. Ще посочим и техните спомени.

Във вихъра на неравния старозагорски бой по-малкият брат на Димчо Стаев прелитал на няколко пъти с коня си до родната им къща, качвал се на покрива и гледал на север, откъдето очаквали помощ. Уви! Генерал Гурко водил тежки боеве край Нова Загора... Около обед генерал Столетов дал заповед за отстъпление – Стара Загора лумнала в пламъци. В последния момент дядо Момчил Треньов със затъкната в пояса брадва дотичал от източните позиции към дома си за да спаси поне децата. Момиченцата,

сред които и бабите на Борис Динов и Карл Гюрчев, скрити на тавана видели страшно зрелище баща им бил посечен пред родния праг. А най-малкото им братче четиригодишният Стефан, след като бил вдигнат за косите от един башибозук за да му бъде отсечена главата, бил спасен по чудо Божие от една ханъма, която изпищяла високо и излъгала, че това е нейно дете. По-късно, като кръгъл сирак, това момченце било изпратено чрез една американска мисия от Пловдив в Америка. В Съединените щати Стефан израстнал, изучил богословие и се върнал в България като първи ректор на Американския протестантски колеж в Самоков.

Ето как кръгът на двата рода се затворил. Именно от Самоков тръгнали за Америка бащата и чичото на Карл Гюрчев! Там, в Америка свързали за винаги съдбите си Васил Гюрчев и Еленка Кирова-Гюрчева. Те никога вече не се върнали по родните места. Но българският им дух оцелял, пътувал дълго за да дойде от далечната страна тук – сред нас. Върна ни го техният син Карл Гюрчев, който не е роден в България, но в него винаги е туптяло сърце българско.

“В ПРЪСТТА НА БЪЛГАРИЯ Е ЗАРОВЕН МОЯТ КОРЕН”

От многобройните разговори, които съм имал с Карл Гюрчев в периода 1987 – 1994 година, подбрах някои определящи за неговата личност и най-вече за духовния му модел фрагменти, които, слобени в интервю, представят крупните нравствени измерения на този необикновен, универсален човек, хуманист и преди всичко – българин ...

Иван Матев: Г-н Гюрчев, кои бяха подбудите, които Ви доведоха в България? С какво съдържание е изпълнено за Вас понятието “бащино огнище”?

Карл Гюрчев: Винаги съм знаел, че съм българин, макар да съм роден през 1913 година (на 24-ти април) в Съединените щати – в град Камден, близо до Филадельфия, а детството ми премина в този космополитен район сред ирландски и германски заселници. Дори български език не можах да науча от майка си, защото и тя, и баща ми бяха заети да научат преди всичко английски. По-късно за това майка ми не веднъж ми е искала прошка. Но такава е съдбата на емигранта. Обаче, винаги съм помнил, още от малък

– от родителите си, че България е моето “бащино огнище” и там в България всичко е “по-голямо”, “по-хубаво”, “по-сладко”. България за мен бе “обетованата земя” от Библията, към която винаги съм се стремил. Това географско място от планетата за мен е било и мираж, и реалност, защото ме е притегляло със своите родови връзки, с повика на кръвта и сърцето. Затова изучаването на историята на България, проникването в психиката и съдбата на българите за мен се превърна в духовна същност, в моя лична съдба, чиято сила и благодат вече усещам.

И.М.: През втората световна война като фотокореспондент в американската армия Вие сте воювали срещу японците на тихоокеанския фронт. Разкажете за тези малкоизвестни нам събития.

К.Г: Вероятно аз съм единственият фотокореспондент в американската армия от български произход, воювал през Втората световна война срещу японците. Щабът ни беше на Хаваите – в Хонолулу. Там, при Пърл Харбър през декември 1941 година преживяхме ужасите от японската въздушна бомбардировка и потопяването на нашите най-големи кораби от японските “живи торпили”. Голяма част от тези трагични събития съм заснел, а фотодокументите днес са на съхранение в Националния военноисторически музей на САЩ във Вашингтон.

Обаче, от онова бурно време съм съхранил в съзнанието си и една любопитна подробност, която в Европа почти никой не знае. А дори и в Америка тя е вече напълно забравена. Човекът, сигнализираше пръв за японската атака – Джоу Лакхард, бе мой приятел. Наказали го бяха заради някакво дребно провинение (бе закъснял с прибирането си в гарнизона) и точно по Коледа трябваше да престои в гарнизонния арест. За да не скучае през празниците, бяхме му предоставили малък късовълнов радиоприемник. И с този именно апарат Джоу Лакхард засече “живите торпили”, и подаде първия сигнал за тревога.

В началото никой не му вярваше... Щабът ни бе коледно украсен с гирлянди и светлини – в светлини и музика празнуваше и целият град Хонолулу. Но само час по-късно всичко помръкна в грохот и стенания...

След развързката, по заповед на Тихоокеанското командване на САЩ, аз трябваше да заснема Лакхард в офицерска унифор-

ма, защото го бяха произвели от “редник” в чин “майор”. И портретът му се появи във всички военновременни вестникарски хроники на Америка.

И.М.: А кога за първи път пожелавате да дойдете в България?

К.Г.: Още тогава, след приключването на Японската война през 1945 година горещо желяех да се завърна в Америка през Азия – от остров Окинава, Далечния изток, Арабия и Истамбул – през България и Европа. Но по това време Русия беше още във война с Япония, в Китай транспортните проблеми бяха непоправими и се наложи да отсроча идването си в България за по-благоприятно време. Така че едва през един изпълнен с ухане на люляци майски ден на 1972 година, около празника на Светите братя Кирил и Методий аз стъпих за първи път на земята, приела костите на моите деди...

И.М.: Живеят ли в Стара Загора и днес Ваши роднини?

К.Г.: Днес в Стара Загора живее една моя втора братовчедка, потомка на Димчо Стаевия род – Анна Кожухарова-Чехларова, която е преподавателка по литература, а нейният мъж Димитър Чехларов е известен художник. Всъщност в Стара Загора от години наред съм гост на семейство Чехларови. В София пък гостувам у семействата на други две мои братовчедки – Радка Манолова и Мария Чонкова, чието потекло също идва от старозагорския ни Димчо Стаев род...

И.М.: Вашият дядо по бащина линия – самоковчанинът Александър Белев Гюрчев е взел дейно участие в националноосвободителните борби на Рило-пиринския край през XIX столетие. Разкажете и за него, още повече, че фамилията Ви в Америка идва пряко от този човек.

К.Г.: Освен че е бил националреволюционер, дядо ми Александър Гюрчев е известен в Самоков и като водач на руската армия в Рила и Пирин през 1877 – 1878 година. Обаче, турското отмъщение не закъсняло – то дошло изневиделица, веднага с изтеглянето на християнската войска след приключването на руската освободителна кампания. Дядо ми, който всъщност бил състоятелен човек – притежаващ голям чифлик, горски площи и ханове – бил убит от турците по най-зверски начин. Заклали го из засада и го закопали в обора на собствения му хан. Интересно, а и

показателно е да отбележа, че в моя род съществува легенда за това трагично събитие. В момента, когато турците погубвали дядо ми, неговият фотографски портрет, който стоял окачен на централно място в гостната на дома му – пред очите на ужасената му съпруга (моята баба) с трясък се откачил от стената и са разбил в пода. И така, повече от седмица за дядо ми не се знаело нищо, докато собствените му коне не разровили с копитата си мястото в обора, където той бил закопан от платените убийци...

Вече след Освобождението, върху отстъпените от моите роднини дядови земи в Самоков бил построен и първият Американски колеж в България. За първи ректор на този колеж бил изпратен възпитаният в Америка българин Стефан Момчилов Треньов – сирак след боя при Стара Загора от 18 юли/31 август 1877 година, потомък на майчиния ми род. А от Американския колеж в Самоков датират и връзките, и делото и на друг от прадедите ми Иван Сечанов, който е известен като дарител и протестантски пастор в Пловдив.

И.М.: Г-н Гюрчев, известна е крупната духовна позиция на Роберт колеж при формирането на българската нация. И въпреки това трябва да отбележим, че Роберт колеж в Цариград си остава разсадник на протестанството у нас. Бихте ли коментирали този проблем от Ваше лично гледище?

К.Г.: Действително, цариградският Роберт колеж заема особено място в българския духовен и общокултурен живот през деветнадесетото и първите две десетилетия на двадесетото столетие. Там се е формирала една значителна част от българската възрожденска и поствъзрожденска интелегенция – светската ѝ част преди всичко. Не случайно английските и американските правителства (особено след приключване на гражданската война между Севера и Юга през 1865 година и създаването на днешните Съединени щати) са изпращали в Роберт колеж едни от най-добрите си мисионери и учени – преподаватели, професори, политици, дипломати като д-р Лонг, д-р Уошбърн... В този смисъл Роберт колеж, наред със западноевропейските столици и Русия съставя светското ядро за формиране на модерна българска интелегенция още през отоманския период на България! А що се отнася до разпространението на протестанството в България чрез Роберт колеж, то протестанството никога не е могло да се утвърди

като хегемон в средите на българската интелигенция. Защото корените на изконната за България православна църква са били винаги много силни, през цялото Възраждане те са били непоклатими сред учените мъже на България! Моето категорично мнение е, че Роберт колеж още от самото си създаване в Константинопол и особено през втората половина на ХУХ век е подпомагал активно България за да стане тя това, което е ...

И.М.: Интересно е, че при Вас социалната логика се превръща в национална логика, а личните Ви национални изживявания надскачат етническият атавизъм, прераствайки в наднационални и универсални общохуманитарни позиции! Как бихте обяснили този феномен?

К.Г.: Според мен това се дължи на моето родово преоткриване, на социално-нравственото ми прераждане при съприкосновението ми с българския родов корен. А всичко това си има своята реална историческа първооснова, която аз добре осъзнавам! В Америка – щата Ню Джърси, където последно живея, не съм чувал да има други потомствени българи. В Америка на мен винаги ми е липсвало българското етническо окръжение, още повече че в моя щат българските заселници по традиция са малко. Така например знам, че една моя братовчедка навремето имала ресторант във Филаделфия и в един разговор с клиент споделила, че е българка, а клиентът – съответно, че майка му била българка, а един чичо на братовчедка ми, също българин по произход, бил лекар в Чикаго... И с това като че ли се изчерпва моята социално-родова сага в Америка. Така че единствените българи, с които аз контактувах активно в Съединените щати бяха собствените ми родители, собственото ми семейство и двамата ми чичовци, които навремето бяха завършили Харвардския университет и през целия си живот говореха единствено английския харвардски език, а не български език – въобще, всички мои близки бяха толкова много заети с живота си, че нямаше в Америка кой от тях да говори български език!

И.М.: И никой ли от Вашите близки през целия си живот не се интересуваше от България?

К.Г.: Моите сестри и двамата ми братя се интересуваха от България дотолкова, доколкото това географско понятие бе свързано с майка ни и баща ни. Докато за мен България винаги е била

съдбовно явление, което преоткривах реално и духовно през всичките седем–осем десетилетия на съзнателния си живот. За мен България беше държава, родина, нравствен изход не само за родителите ми, но и за мен самия, и което е главното – за милиони мои непознати сънародници, братя по кръв – някъде там далеко от другата страна на Земята... А баща ми и майка ми доживяха до старост един достоен, изпълнен с красота и любов семеен живот, който те бяха градили с упоритост и смирение по законите на Библията. Всъщност библейската постройка на моето семейство бе за голяма част от познатите ни в Америка реалният символ на България!

И. М.: Логично ще Ви попитам: Какво е мнението Ви за християнството, за божествената и за човешкия нравствен закон, който ръководи света? Отнесете отговора си за днешна България.

К.Г.: Мисля, че всичко написано в Светото писание е човешко, написано е от Бог чрез апостолите и светите отци за хората. Библията е универсална, непреходна. Истините там са божествени, но и човешки истини, откровенията там могат да ни помогнат. Ако се съобразявахме повече с този, проверен от хилядолетията морален закон, бихме си спестили редица грешки, страдания и поражения. Когато Америка се е създавала, тя е била благословена от Бога, защото е имала необикновени ресурси и тези ресурси са я направили велика. А нейната конституция, непроменена до днес от 1787 година, е съобразена с Библията и по този начин американското общество е организирано и регулирано още в самото си създаване, съобразно християнските повели. И това е добре. Друг е въпросът, че не винаги Конституцията на Съединените щати се спазва в нейната юридическа и морална чистота, не се съблюдава в нравствено-историческата ѝ дълбочина от всички. Впрочем, България имаше идеален модел за конституция в лицето на Търновската конституция от 1879 година, където бе записано, че официална религия в България е Православието. Какво похубаво от това? Та нали Православната църква навремето спаси България от претопяване! Примерът с американската конституция, с християнския идеен строеж на обществото в Съединените щати също може да бъде от полза на днешна България.

И.М.: Бих желал да продължите разсъжденията си за

ролята на Българската православна църква за съхранението на българската националност и на българския дух. В този смисъл възможно ли е идеята на видния руски академик Дмитрий Сергеевич Лихачов за "за държавата на духа" по отношение на България да се възприеме и от един американец?

К.Г.: Твърдо съм убеден, че ако не е била Българската православна църква, нямало е да има и България! През вековете на гонения, робство и унищожение само в храмове и манастири са се запазили писмените паметници, словото и традицията на вече несъществуващата държава на българите, само в тези християнски оазиси е горяла българската култура, само там е светел чист и спасителен духът на България! И този български дух, оцелял в структурите на Православната църква, е възродил по-сетне поробената от столетия българска нация... Така, че раждането на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански има своите духовни предпоставки, а тъмните векове не винаги са безпаметни и слепи!

И.М.: *В този ред на мисли по отношение на българския дух, бихте ли отишли и по-назад във времето?*

К.Г.: Разбира се, за мен, първият българин-европеец е Аспарух! И не само защото е поселил рода си в Европа, а не в Азия, но защото е осъзнал и мисията си да основе хилядолетна държава – и то в съприкосновение с класическата за света гръко-римска цивилизация в лицето на тогавашна Византия. Ако вземем за пример грузите или арменците – и те винаги са се считали за отделни народи, за суверенни християнски държави със своя собствена култура. Както и България, и те са имали свой собствен вековен начин на мислене, но същевременно са възникнали и са се определили като цивилизовани формации върху благородната и плодна гръд на Византия. В този смисъл бихме могли да приемем, че и те са европейски народи, и те са носители на европейския дух! Явно, византийската културна и етническа мозайка е била изградена от множество камъни, но в течение на вековете се е оказало, че само някои от тях са скъпоценни, а съвсем малко от скъпоценните са оцелели до днес...

И. М.: *Вие познавате отлично историята. А интересът Ви към България е изумителен. Какви цели всъщност преследвахте през всичките тези години, какви практически ползи постигнахте, сродявайки се отново с Отечеството? Лично аз смя-*

там, че Вие сте се домогнали до висши хуманитарни, а и до завидни духовно-политически резултати...

К. Г.: Г-н Матов, искам да знаете, че посвещавайки моят интерес на България, чувствам убедено, че създавам и в Съединените щати едно ядро с положително, с честно отношение към изконното си Отечество – за доброто на България. Казах Ви: аз винаги съм се чувствал българин! В семейството си непрестанно съм слушал за България – и от родителите си, и от по-големите си сестри и братя. Така, че аз естествено и още от малък проникнах в историята на своя етнос. Обаче, едва след като в зряла възраст дойдох реално в България, животът ми се осмисли – стана много интересно и красиво – научих “нов” език. Моята идея е, че българите винаги – при всички исторически обстоятелства и драми, си остават българи. Непроменима съдба, орис.

И.М.: *Защо е така? Какъв е този удивителен феномен, който струва ми се, ръководи и Вас?*

К. Г.: Обяснението за мен идва от факта, че духът на първостроителя Аспарух е жив! И това, което съкровено се опитвам да открия, е, как се е развил този дуп във времето – през столетията? Разсъждавайки, вероятно трябва да се върнем отново към епохата на Аспаруховото поселване на Балканите. И да не забравяме, ч хан Аспарух се е стремил да създаде една силна, духовно зряла и независима държава, в която хората не е трябвало да се молят на чужди господари. Хан Аспарух е успял – България съществува вече второ хилядолетие! Тя ще продължи да съществува, ще оцелее, защото духът на Аспарух (съчетал меч, разум и грижа) се преражда – преродил се е в княз Борис, покъсно и в цар Симеон. В различните периоди на българската история е имало велики, ярки личности – някои много добри, други лоши, но това всъщност е проявление на духа. Духът е животът на България, духът е мойт живот чрез България. Вярвам, че и аз нося в себе си част от духа на България!

И.М.: *Г-н Гюрчев, Вашите тези за историческата мисия на България и най-вече хуманистичните Ви възгледи за откриването на народите, за приближаването на Изтока и Запада (най-малкото на Вашия щат Ню Джърси с България) всъщност не Ви ли правят съвременен мисионер – пратеник на човеколюбивите духовни пориви между хората в днешния нрав-*

ствено изкривен, национално обезличен, агресивен свят? Вероятно за първи път Ви се отправя подобен въпрос – отговорете ми съвсем лично...

К.Г.: Повярвайте ми, но без това да звучи претенциозно, нито пък необикновено – самият аз понякога се чувствавам като пратеник. Всеки човек понякога има чувството, че е изпратен на Земята с мисия. Мисиянството е своего рода нравствено послание на самите нас към себеподобните – за смирение, за спасение, за духовно въздигане. Светът разчита на всеки един от нас поотделно! Затова мисиянството в този момент е много необходимо на света – човек да спаси някого и по този начин светът да оцелее...

Обаче, не бих казал, че всеки би разбрал и възприел по подобен начин собствената си социално-нравствена позиция. А и това не е нужно! В Америка (там, където аз живея) има хора, които се противопоставят на това, което правя. По-скоро има хора, които не ме разбират, а други под формата на шега отричат връзките ми с България. Често са ми казвали: “Да не би да станеш там (в България) комунист...” В началото в Ню Джърси будеха недоумение и моите ежегодни изложби – след всяко поредно пътуване до България, които уреждах с донесените от там книги и фолклорни вещи във фоаето на една от църквите в Колингоуъд. Но моята упоритост и убедеността ми в това, което правех и за България, и за Америка в края на краищата побеждаваха. Впрочем, аз винаги съм се заемал да правя нещо само, ако вярвам твърдо в него и го правя докато го доведе до възможния положителен завършек! И тогава хората, дори и най-предубедените си казват: “Е, явно, той има право, защото знае какво върши!” Изглежда акцентуираността е не само мой стил на поведение, но и смисъл в живота ми...

И. М.: Г-н Гюрчев, а как осмисля живота Ви българският дух, възплетен в литературата? Кои произведения от българската литературна класика са Ви познати, кой от българските писатели Ви е повлиял най-силно? Приемете моя въпрос и от чисто професионално гледище.

К.Г.: Въпросът Ви е изключително значим – не само за Вас, но и за самия мен! Вероятно това Ви учудва – един натурализиран американец, макар и сто процента българин по етнически произход, но с твърде размито национално българско самосъзнание – роден в Америка, изживял целия си живот от другата

страна на Атлантика, да се интересува, да се вълнува от българското художествено слово... Но реално за мен, това е факт! От своите родители аз съм закърмен с имената на Вазов, Ботев, Славейков. Слушал съм в зимните вечери и носталгичните, неразбираеми за мен – дошли сякаш от небитието, приличащи на молитви песни по Любен Каравелов и Добри Чинтулов. От тях – от родителите си – знам за Яворов и Дебеллянов, за Йовков – създали могъща литература в България., когато семейството ми вече е напуснало завинаги родината.

Аз винаги съм се интересувал от българската литература, търсил съм контакти с духа на българското слово, което малко-помалко, с изучаването на езика, ми ставаши все по-близко, все по-свидно. За мен българското художествено слово бе индикатор на нацията, която (като генетично моя) се стремях да опозная. През десетилетията преоткривах и приживявах за себе си красотата на българската реч, търсих и попадах на различни английски преводи от български автори – във връзка с това посещавах библиотеките в Харвард, Ню Йорк, Вашингтон. Дълги години бях абониран за софийското списание “Славяни”, а по-сетне за “Родолубие”, така че атмосферата на българската литература – и древна, и съвременна, отчасти е изграждала и моя дух.

И.М.: Все пак посочете любимия си български автор.

К. Г.: След Иван Вазов и неговия съдбовен роман “Под игото”, особено силно, преломно бих казал, върху мен повлия Чудомир. Неговите герои – “нашенците” му за мен, за българина, роден отвъд Океана, бяха моделът за старите българи – те олицетворяваха ония чисти и самородни, наблюдателни, остро критични и първични като природата люде, от които са дошли и моите родители, нероятно и аз самият. Хуморът на Чудомир ми е бил винаги житейска и нравствена опора, с него съм оцелявал! Хумористичните разкази на Чудомир са ми особено скъпи, защото и аз самият съм предразположен към подобно несело и очистващо чувство. Хуморът на Чудомир е класика не само за българската, но и за световната литература! А Чудомир като български народовед, като моралист и психолог е гениален писател – и национален, и общочовешки. Ще споделя пред Вас една своя тайна. Чудомир и неговите казанлъшки герои, които той афористично описва с перото, но и натурално рисува с бои и четка, са една от

причините да се заема активно с българския език – за да прочета любимия си автор в оригинал. Щастлив съм, че успях в това начинание.

И. М.: Напоследък много се спекулира с понятието "космополитизъм". Какво бихте казали за космополитизма на съвременния човек – човекът от последните няколко години на двадесети век? Как фокусира тази идея във Вашето съзнание?

К. Г.: Навремето баща ми, който бе роден в България, Казваше: "Аз съм американски гражданин, но български патриот." – и това звучеше съвсем автентично в духа на тогавашната епоха. За себе си – роденият в Америка етнически българин, осемдесет години по-късно бих могъл вече само да твърдя: "Аз съм американски гражданин от български произход". И тази оценка също звучи правдоподобно, още повече, че в нея идейната платформа на моя родов корен е напълно запазена!

В Америка моите идеи за родово-историческото идентифициране на емигрантите са известни, дори имам последователи. Но чрез духовното приобщаване на американците към етническия корен аз търся универсалната позиция на човека в света, разбира се в противовес на безадресния космополитизъм. Моят космополитизъм по-скоро се родее с високохуманната същност на един от първите ренесансови европейци, какъвто е Еразъм Ротердамски – към подобно личностово обобщение се стремя доколкото ми стигат силите... Затова винаги съм бил абсолютно против, когато някой в Америка ме попита към каква националност принадлежа. В такива случаи казвам, че съм от България, защото моите родители са българи и са родени в България. Аз съм българин, роден в Америка.

И.М.: В заключение, ако Ви е възможно, обобщете разговора ни с едно Ваше сентенциозно прозрение.

К.Г.: В пръстта на България е заровен моят родов корен, който храни и моята душа. Този български корен ми е скъп и трябва да го пазя. Защото човек без родов корен съхне!

ЛИТЕРАТУРА

1. М а т е в, Иван. Американската "реконквиста" на един български род (Карл Гюрчев) – Ш и п к а (Хасково), № 124, 26 юни 1989, с. 5.
2. М а т е в, Иван. По дирята на родословието (Карл Гюрчев – кръвта вода не

- става). – Р о д о л ю б и е (Комитет за българите в чужбина). София, 1990, № 2, 24–26 (и документално приложение).
3. М а т е в, Иван. Храни моята душа (статия-интервю с Карл Гюрчев от гр. Колингсууд – щата Ню Джърси, САЩ). – Ю ж н а поща (Стара Загора), № 14, 12.X.1990, с. 4–5.
 4. М а т е в, Иван. От Ню Джърси до Тракия и Македония (Карл Гюрчев). – С о ф и я н ю з (София), № 4, 2–8 февруари 1991, с. 4 (емисии на английски, френски, немски, испански, руски и български езици, придружени с документални приложения).
 5. М а т е в, Иван. Американската “реконквиста” на един български род. От Ню Джърси до Тракия и Македония с посредничеството на Стара Загора. В пръстта на България е заробен моят родов корен – Карл Гюрчев търси своите деди. – У ч а с т и е (Стара Загора), V, 1995, № 2, 7–9 (първа част); 10–16 (втора част) и приложение на фотодокументи.
 6. М а т е в, Иван. Американската “реконквиста” на един български род. От Ню Джърси до Тракия и Македония – с посредничеството на Стара Загора, Карл Гюрчев търси своите деди. – Н а ц и о н а л н а бизнес поща (Стара Загора), X, 03–09.I.2000, № 1 (469), с. 8 (“Тракийска бизнес поща”) и приложение на фотодокументи.
 7. М а т е в, Иван. Карл Гюрчев снима ужасите при Пърл Харбър. Джоу Лакхард, приятелят на американския българин, от редник в ареста за часове става майор. – Н а ц и о н а л н а бизнес поща (Стара Загора), X, 10–16.I.2000, № 2 (470), с. 37 (“Старозагорска бизнес поща”) и приложение на фотодокументи.

ПОСЛЕСЛОВ НА АВТОРА

Считам за свой професионално-нравствен дълг да посоча имената на спомоществователите, които в течение на години подпомагаха морално, творчески, административно работата ми по историческото проучване и националното огласяване на случая “Карл Гюрчев”.

Стара Загора: Анна Кожухарова-Чехларова, Димитър Чехларов, Иво и Адриан Чехларови, Старозагорски митрополит Панкратий, Тошо Христозов, Нейчо Кънев, Петър Коев, Матей Бонев, Таньо Клисуров, Жеко Христов, Донка Йотова, Петър Драгиев, Магдалена Боцманова, Татяна Мъглова, Михаил Михайлов, Кольо Пейчев, Светлозар Недев, Димитър Караджов, Атанас Проданов, Михо Грозев, Добри Костин, Райно Добрев, Диньо Йолдов, Живко

Велев, Пенка Попова; София: инж. Борис Динов, Емилия Андреева, Мария Чонкова, Никола Чонков, Радка Манолова, Павел Матев, д-р Стойко Лазаров, Мария Любенова, Петър Няголов, Евтим Евтимов, Весела Джерикарова, Емил Басат, Олга Стоянова, Милена Димитрова; Казанлък: д-р Косьо Зарев, Методий Ташев, Пеньо Терзиев, Стефан Бакърджиев, Стефка Дончева-Крачанова, Шура Братанова; Мъглиж: Игумения-монахиня Рахила; Хасково: Божидар Грозев, Юлия Люцканова, Димитър Добрев; Велико Търново: Георги Вишовградски, доц. д-р Евлоги Данков, доц. д-р Мария Ангелова

**РЪКОПИСЕН ВЪЗПОМЕНАТЕЛЕН ТЕКСТ НА КАРЛ ГЮРЧЕВ
ВЪРХУ ТИТУЛНАТА СТРАНИЦА НА БИБЛИЯТА НА ИВАН МАТЕВ**

“Много съм признателен и задължен за всичко, което си направил и продължаваш да правиш за мен. Надявам се, че всичко това ще бъде духовно полезно и резултатно не само за моето семейство, но и нещо добро за България ще се развие...”

Карл Гюрчев
24 септември 1990 г.
Стара Загора

(обнародва се за първи път)

**РЪКОПИСНА БЕЛЕЖКА – ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЕ НА КАРЛ
ГЮРЧЕВ СЛЕД СЪВМЕСТНОТО МУ ПОСЕЩЕНИЕ С ИВАН МАТЕВ
В МЪГЛИЖКИЯ МОНАСТИР “СВ.НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ” –
СТАРОЗАГОРСКА ЕПАРХИЯ**

“Първото ми впечатление – още отвън, беше, колко е чисто и подредено всичко в манастира.

Беше дъждовен ден и знаех, че Мъглижкият манастир е получил своето име от природното явление “мъгла”.

Поздравленията на Майка Рахила бяха сърдечни.

Обясненията за стенописите от г-н Иван Матов бяха забележителни. Стенописите бяха така живи и красноречиви за делата на ирландския Св.Патрик, та аз си представях това, от което Св.Патрик в древността се е интересувал и това, за което се е борил, а след това – и за духовната работа, която го е последвала чрез Св.св.Кирил и Методий.

Досега аз малко знаех за “Духовния мост над Европа” от една статия на Иван Матов, отпечатана на английски език в сп. “Родолубие”...

28 септември 1989 г.

Карл Гюрчев”

(обнародва се за първи път)

**АВТОГРАФ НА КАРЛ ГЮРЧЕВ В КНИГАТА ЗА ВПЕЧАТЛЕНИЯ ПРИ СЪВМЕСТНОТО МУ ПОСЕЩЕНИЕ С ИВАН МАТЕВ В ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕНИЯ МУЗЕЙ “ЧУДОМИР” В КАЗАНЛЪК
21 АВГУСТ 1990 ГОДИНА**

“Аз почти забравих, защо дойдох в Казанлък, но сега аз никога няма да забравя моето посещение в музея на Чудомир – като в друг свят е – жив!”

Карл Гюрчев
САЩ

(обнародва се първи път)